

Козацька Україна

Той, хто не поважає звичаїв свого народу, не береже їх у своєму серці,
той позорить не тільки свій народ,
але перш за все, не поважає самого себе, свій рід, своїх давніх предків.

Мета уроку:

- ❖ ознайомити учнів з умовами виникнення козацтва;
- ❖ сформувати в учнів уявлення про запорозьке козацтво як тогочасних воїнів-українців;
- ❖ висвітлити основні події Національно-визвольної війни українського народу під проводом Б. Хмельницького;
- ❖ розвинути вміння працювати з історичними поняттями та термінами;
- ❖ виховувати національну самосвідомість, толерантне ставлення до протилежно полярних думок, активну громадську позицію, політичний плюралізм.

План уроку

1. Хто такі козаки?
2. Чому в середині XVII ст. розгорілася Національно-визвольна війна? Хто її очолював?
3. Чому Національно-визвольну війну під проводом Богдана Хмельницького вважають найвизначнішою подією козацької доби?

АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Всі ви, мабуть, чули слово «козак». Спробуйте уявити, що вам довелось потрапити на Січ і зустрітись з козаком. Опишіть, яким ви його бачите. Як він одягнений? Яка в нього зброя?

МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Діти, уявіть широкий, безкрайній степ, ковил, свіжий вільний вітер хилить високі трави до землі. Ми розпочинаємо подорож південними степами України, щоб дізнатися, що відбувалося тут наприкінці XV ст., як жили, воювали та боролись козаки.

В сиву-сиву давнину
Козаки йшли на війну,
Бо на рідну Україну
Сунулися без упину
Ляхи, турки та татари,
Москалі та яничари.
Щоб палить сади і хати,
Щоб людей в неволю гнати.
Козаки скликають раду:
- Не буде ворогу пощади!
Вірні коні рвуться в битву,
Крешуть іскри з-під копита.
За чарівний спів дівочий,
За спокійні дні та ночі –
Шаблі весело дзвенять,
Вражі голови летять.
І на морі, і в степах
Наганяли вони страх,
Бо найкращі вояки –
Запорозькі козаки!
І не буде переводу
Українському народу
Доки із глибин сторіч
Долина козацький клич.

Робота з поняттями

Козак — вільна, озброєна людина.

Козацька рада — зібрання усіх козаків, вищий орган влади на Січі.

Гетьман — головний, старший, командувач військ на Січі.

Кіш — козацьке військо.

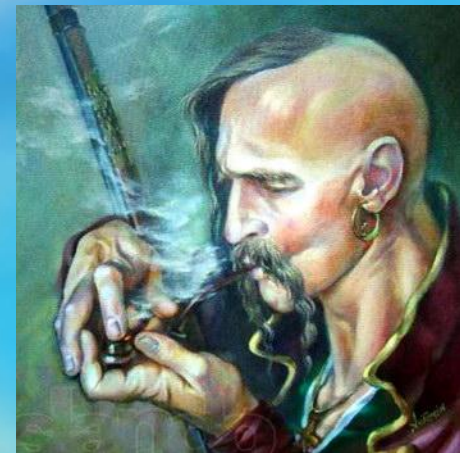
Курені — козацькі загони.

Клейноди — козацькі символи влади — відзнаки.

Старшина — виборна група людей, яка керувала усім життям на Січі.

1489р - перша письмова згадка про козаків

- Козаки були невтомними трудівниками. Вони активно освоювали нові землі, піднімаючи цілину, прокладаючи шляхи, споруджуючи мости тощо. Понад берегами рік, на островах, у балках чи байраках козаки закладали свої поселення - зимівники.
- Поселення зазвичай виникали на місцях уходів, тобто промислів. Тут козаки рибалили й переробляли рибу, а також полювали, розводили бджіл. Завдяки уходам у 15-16 століттях козаки поступово заселяли землі на схід і захід від Середньої та Нижньої Наддніпрянщини - від Дністра до Сіверського Дінця і Дону.
- На освоєних землях, особливо в їхній північній частині, де було безпечніше від ординців, козаки сіяли хліб, копали городи, закладали сади, організовували різні ремесла. Умови степу були пригідними і для вирощування коней, великої рогатої та дрібної худоби.
- Серед козаків були стельмахи, теслі, ковалі, зброярі, кожум'яки, шевці, бондарі, тощо. Кожен козак був зазвичай і торговцем, бо продавав чи міняв не лише здобуте в походах, але й зроблене власними руками.

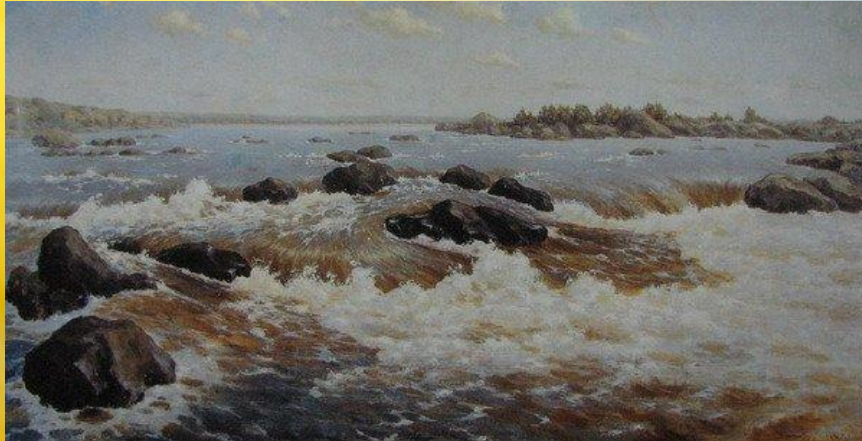

“ТАБІР”

Пороги Дніпра

Українське козацтво в XVI – XVII ст.

- Напади татарських військ
- Територія Земель Війська Запорозького Низового
- Походи запорожців
- Хотинська фортеця — місце битви українсько-польського і турецько-татарського військ
- Похід війська Б. Хмельницького в 1648 р.
- Визначні битви козаків з позначенням років
- Українська козацька держава — Гетьманщина за часів Б. Хмельницького (1648–1657)
- Столиця Гетьманщини
- Сучасні кордони України

Січ – козацька фортеця

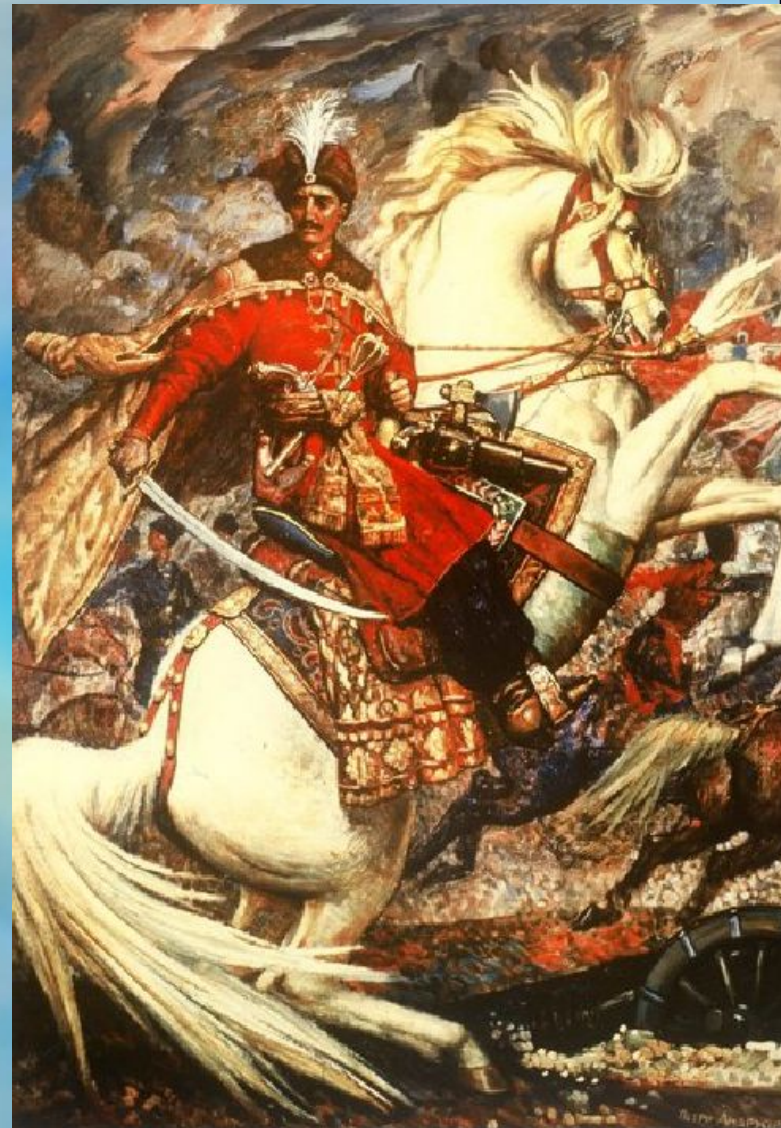

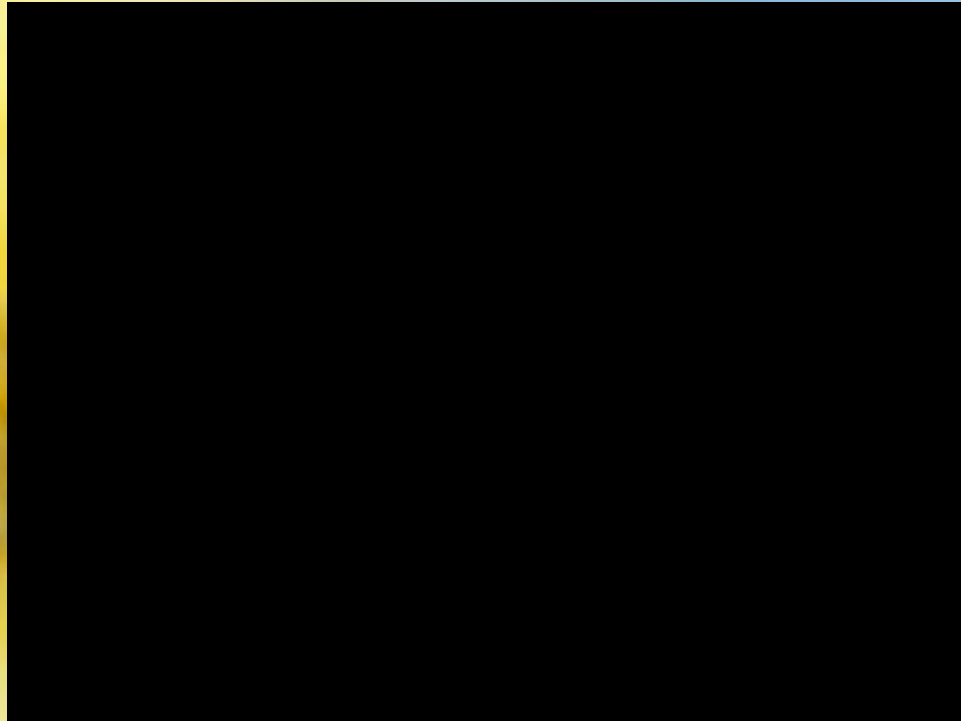
Дмитро Байда - Вишневецький

1556р –
виникла
перша Січ
на о. Мала
Хортиця
(Запоріжжя)

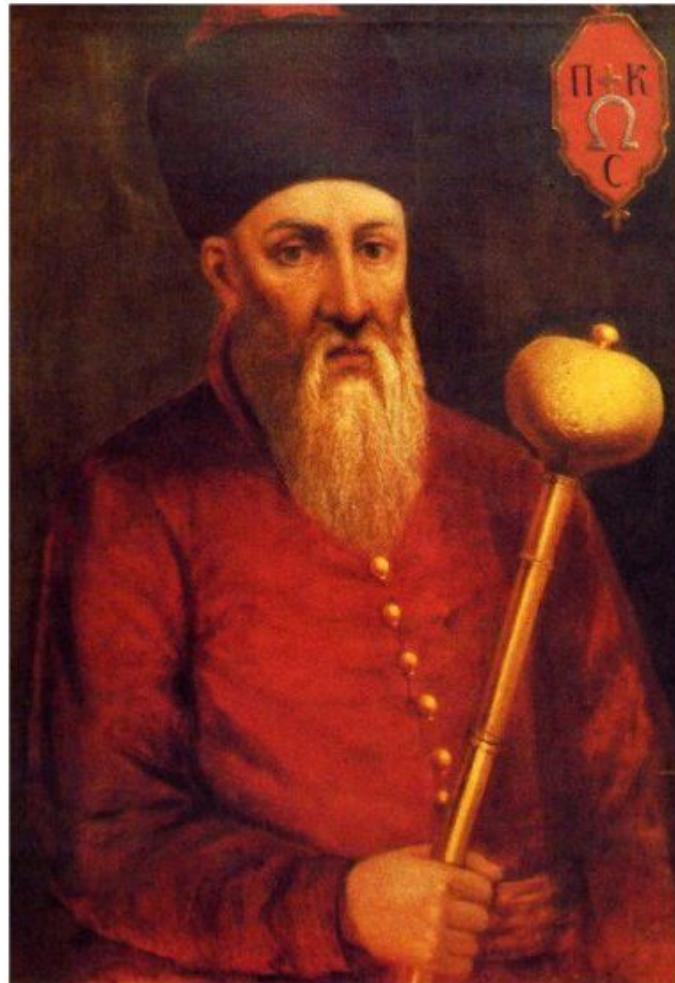
- Дмитро Іванович Байда-Вишневецький - шляхтич, волинський магнат, князь роду Корибутовичів з династії Гедиміновичів, народився близько 1517 р. Власник маєтків у міс течку Вишнівець Кременецького повіту. Дмитро Вишневецький був старшим із 4 синів князя Іва на Вишневецького, що виявилось у його лідерських якостях, коли Дмитро почав козакувати. Збудований ним замок на острові Мала Хортиця вважають прототипом Запорозької Січі. Дмитро Вишневецький намагався спиратися на козацтво як на головну силу на шляху реалізації своїх амбіцій. Козацький літописець XVIII ст. Граб'янка називав його навіть козацьким гетьманом. В особі Байди-Вишневецького поєднувалися такі якості, як обережність і ризик, розсудливість та інтуїція, що виявлялась у численних походах відважного ватажка. Помер бравий козак, як і годиться лицареві-козаку, відстоюючи ідеали свободи та братерства. За наказом султана Селіма II - сина Сулеймана I Пишного та Роксолани - Д. Вишневецького та двох його товаришів, у 1563 р. було скинуто на гак, де той героїчно 2 дні терпів катування, відтак за наказом султана був страчений.

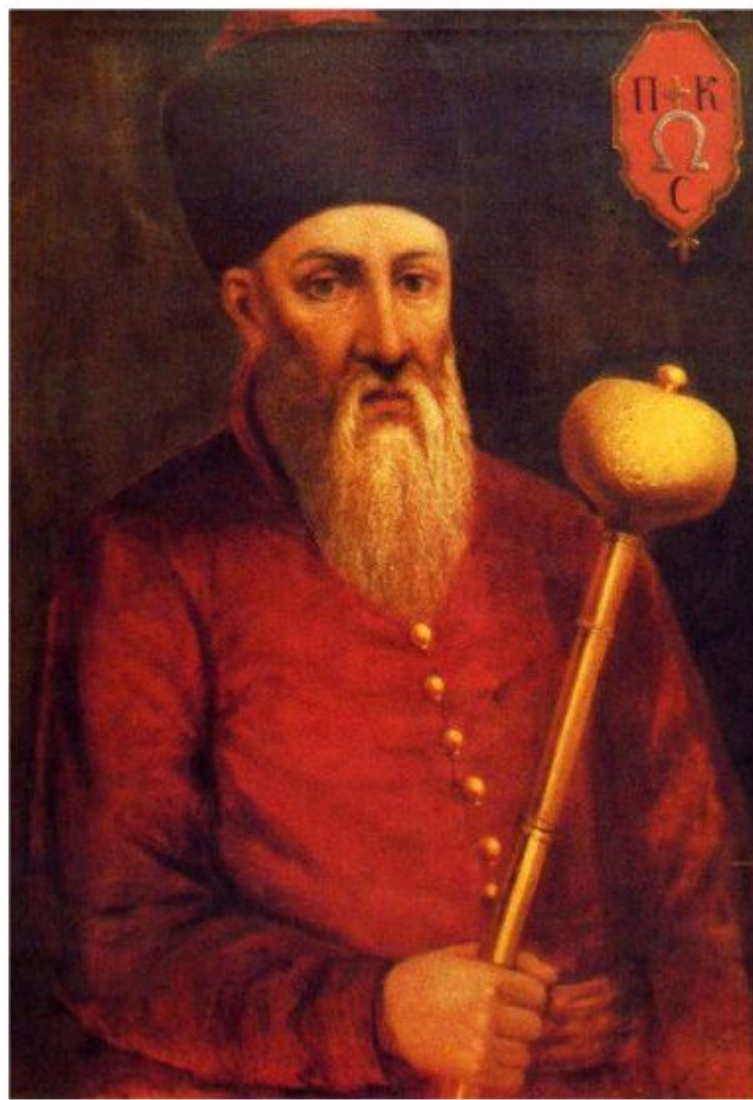

- https://www.youtube.com/watch?v=DI9sn8x2D_s

Гетьман - керівник козацького війська

**Гетьман
П.Конашевич-
Сагайдачний**

- Блискучий полководець та політичний діяч, полковник, гетьман реєстрового козацтва, кошовий отаман Запорозької Січі, один із засновників козацького флоту. Завдяки гетьману Сагайдачному позиції козацтва на території України змінились на краще, військо запорозьке перетворилось на могутню воєнну силу, на яку мали зважати всі сусідні держави. Ім'я гетьмана Сагайдачного наводило острах на Кримський ханат і на Московське царство. Він - організатор успішних походів запорозьких козаків проти Кримського ханства, Османської імперії та Московського царства.
- Петро Сагайдачний очолював морські походи на швидкісних човнах-«чайках». Чайки раптово з'являлися біля берегів Криму та стін Стамбула і викликали справжній жах у ворога.
- Гетьман Сагайдачний був людиною освіченою, навчався в славетній Острозькій академії - центрі тогочасного інтелектуального й духовного життя. За сприяння Сагайдачного було відновлено православну ієрархію у Речі Посполитій. Підтримував Київське братство та школу при ньому, яка згодом розвинулась у Києво-Могилянську академію.

1615 р

- У травні 1615 р. запорожці на вісімдесяти чайках, кожна з яких вміщала близько 50 козаків, вирушили у черговий похід до Туреччини. До середини червня їм вдалося переплисти Чорне Море та висадитися на берег в околицях Стамбула. Після цього козаки розгромили та підпалили частину Стамбулу що мала назву Скутарі (тепер: [Ускюдар](#)), після — порти Мізевна та Архіока. Забравши здобич, козаки рушили додому.

22 липня 1616 р

- **Похід на Кафу**
- 22 липня Петро Конашевич-Сагайдачний і 4 тисячі його козаків вночі висаджуються на берег і підходять до воріт Кафи. Поки одні запорожці відволікали вартових, видаючи себе за османський підрозділ, що йде на війну з персами, інші вже здолали мури. Раптовим нападом козаки штурмують цитадель, збирають здобич і звільняють християнських невільників. Турецький флот в гавані спалено.

1618 похід на Москву

У 1618 році гетьман Сагайдачний разом із поляками вступає у війну з Московією. Із 20 тисячами війська захоплює кілька десятків міст, серед яких Путивль, Рильськ, Курськ, Єлець, Лебедин, Скопин, Рязськ та інші

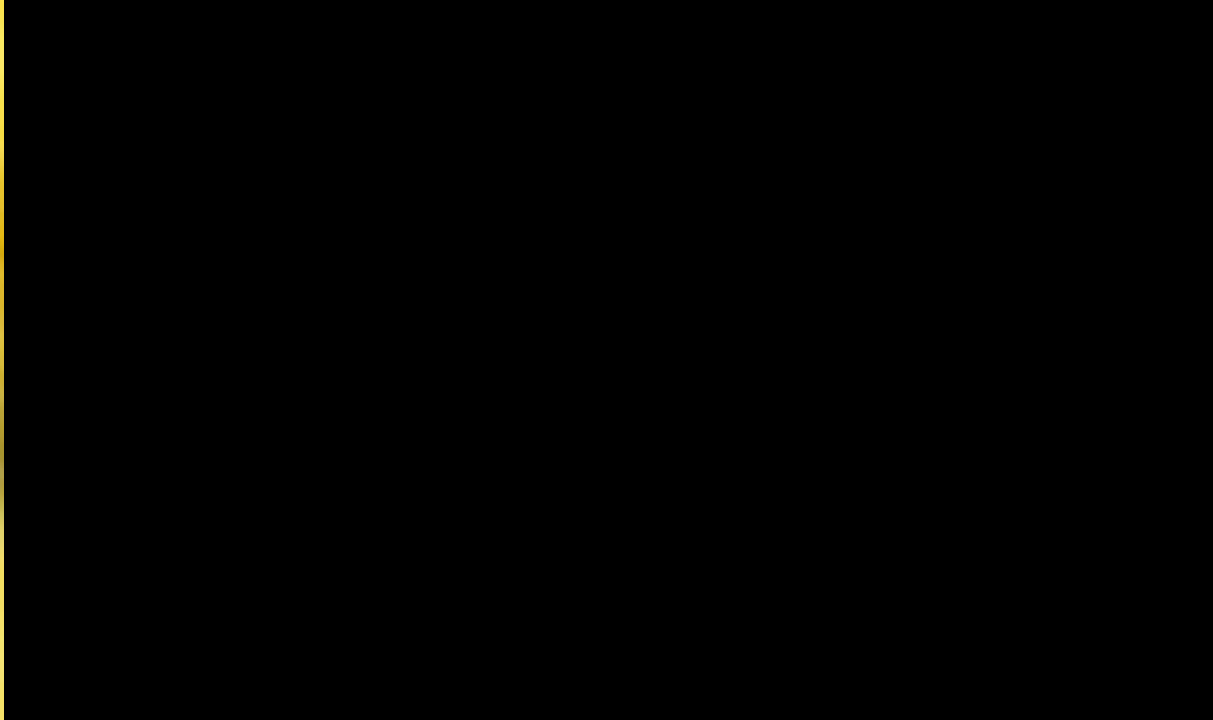

1621 р Хотинська битва

- Битва розпочалася 2 вересня 1621 року. Сили сторін були далеко не рівні. Турки виставили під Хотином 220 тисячне військо. Їм протистояли 40 тисяч козаків, 35 тисяч солдат польської та 25 тисяч вояків литовської армії.
- Турки першими завдали масованого удару по всій лінії фронту. Та найбільш концентрована атака була здійснена на позиції саме козацьких військ гетьмана Сагайдачного. Козаки втратили 40 чоловік, і в ніч на 3 вересня почали працювати над зміцненням оборонних укріплень, які поруйнували залпи османських гармат. Вояки Сагайдачного побудували щось схоже на сучасні бліндажі. Ці захисні споруди могли витримати близько 5 годин безперервних гарматних обстрілів. Ще один військовий секрет перемоги Конашевича полягав у надто ризикованому прийомі. Обгородившись возами, козаки чекали поки ворог підійде на відстань рушничного пострілу, а тоді всі одночасно стріляли.
- Цей прийом вдалося реалізувати 8 вересня, під час запальної атаки турецьких яничар на козацький табір. Османам вдалося прорватися крізь здавалося б неприступний масив оборонного рову козаків. Запорожці синхронно піднялися з окопів і одночасно влупили свої рушничні залпи. Більше трьох тисяч басурманів загинули від козацьких куль в лічені хвилини.

Завойовні походи козацького війська

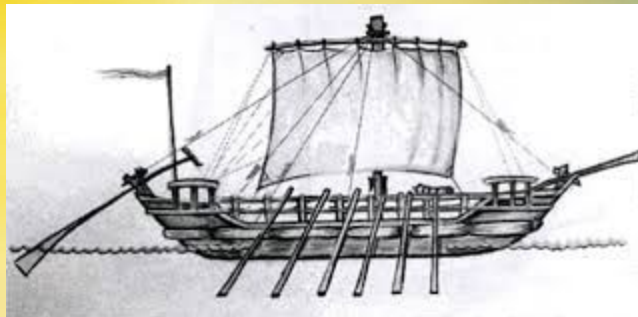

- https://www.youtube.com/watch?v=8cy2RUBEfWg&feature=emb_imp_woyt

Вправа «Про що йдеться?»

Упізнайте подію за описом.

1. У зазначений день легкокрилі чайки були готові відлетіти до турецьких берегів. Цього разу козаки для нападу обрали місто, яке мало лиху славу серед українців: у ньому розташовувався найбільший невільничий ринок Криму. Для багатьох бранців саме з того міста починалась тривала дорога неволі.
2. Коли до влади в Туреччині прийшов султан Осман II, він здійснив чергову спробу підкорити Європу. Величезне турецько-татарське військо (250 тис.) рушило в похід. У вирішальній битві, що тривала майже місяць, польське військо (35 тис.) та українські козаки (41 тис.) здолали ворога і відвернули загрозу поневолення не лише Польщі, а й усієї Європи.

Завдання

- Уявіть, що ви один з учасників морського походу козаків на Кафу. Що б ви могли розказати своїм нащадкам про цей похід?

***Гетьман
Богдан
Хмельницький***

- Гетьман Війська Запорозького, талановитий воєначальник і полководець, який отримав ряд великих перемог, що увійшли в історію. Підняв українські землі на визвольну війну проти Речі Посполитої у 1648-1657 роках. Заявив, що його мета - звільнення всього українського народу від польської неволі та об'єднання українських земель у незалежну державу.
- Щоб вистояти в боротьбі з Річчю Посполитою і Османською імперією, підписав з Москвою Переяславські домовленості у 1654 році, які гарантували Україні, в першу чергу, військову допомогу з боку Росії.
- Укладаючи договір, гетьман не передбачив стратегічної поразки від "обіймів" Москви, яка, почала вважати українські землі "своїми", насаджуючи своїх воєвод і свої порядки, призначаючи своїх гетьманів. В підсумку після смерті Богдана Хмельницького на українських землях почалася 30-річна "Руїна" (1657-1687). 10 гетьманів після його смерті безуспішно намагалися позбутися влади Москви.
- Помер Хмельницький 6 серпня 1657 в Чигирині. Похований у Суботові, в Іллінській церкві, збудованій його коштом.

Хронологія національно- визвольної війни

Дата	Подія	Зміст
1648 р.	Антипольське повстання на Запорозькій Січі під проводом Богдана Хмельницького	Початок визвольної війни. Слідом за запорожцями на боротьбу піднялись усі верстви українського населення
1648-1657 рр.	Гетьманство Б. Хмельницького	Після втечі з-під арешту на Січ, козаки обирають Б. Хмельницького гетьманом
1648 р., травень	Перемога козацького війська під Жовтими Водами	Народний рух охоплює вже майже всю Наддніпрянщину
1648 р., червень	Перемога Б. Хмельницького під Корсунем	Україну звільнено від польського війська
1648 р., вересень	Перемога під Пилявцями	Польська шляхетська армія розгромлена вщент і практично припиняє своє існування.
1649 р.	Розгром польського війська під Зборовом	Статті Зборівського мирного договору: реєстр — 40 тис. чоловік; під гетьманським управлінням — Київське, Чернігівське, Брацлавське воеводства; ті, хто залишився поза реєстром, повертаються до тих самих поміщиків.
1651 р., червень	Битва під Берестечком	Українці зазнають поразки через зраду кримського хана, який бере у полон Б. Хмельницького
1652 р., травень	Розгром військом Б. Хмельницького польської армії під Батогом	Українські війська займають територію по р. Случ
1654 р., березень	Березневі статті	Встановлюють політичний і правовий статус України у складі Російської держави
1657 р., 27 липня	Смерть Богдана Хмельницького	Козацька старшина обіцяє Хмельницькому «обрати» гетьманом його сина Юрія

Складання історичного портрета

Використовуючи пам'ятку «Характеристика історичного діяча» (див. с. 64) складіть розповідь про Б. Хмельницького за опорними словами.

- 1) Б. Хмельницький (1595-1657);
- 2) народився в сім'ї дрібного землевласника;
- 3) місцева школа, ієзуїтський колегіум;
- 4) знав багато мов;
- 5) мудрий, відважний, рішучий;
- 6) брав участь у військових походах козаків;
- 7) гетьман козацький.

- Використовуючи **картинний опис й ілюстрацію** пам'ятників **Б. Хмельницькому**, формуємо уявлення про збереження українським народом історичної пам'яті про видатного гетьмана

- Чому необхідно зберігати у пам'яті народу відомості про події Національно-визвольної війни українського народу під проводом Б. Хмельницького?
- Як Національний історико-культурний заповідник «Чигирин» формує уявлення про події Національно-визвольної війни українського на роду під проводом Б. Хмельницького?

- Київський «мідний вершник» Богдан Хмельницький - один із найстаріших пам'ятників Києва, витвір мистецтва дореволюційної епохи, а також, безперечно, важливий символ нашого міста, що легко запам'ятовується. Його встановлено 1888 року за проектом скульптора М. Мікешина, на постаменті у вигляді степового кургану авторства В. Ніколаєва. Без сумніву, з-поміж нечисленних кінних скульптур Києва ця є найбільш гармонійною. Подивіться, наскільки цей пам'ятник є динамічним: мужній полководець різко приборкує коня, владно змахує булавою, а мідне обличчя вершника виразно зображує рішучий та вольовий характер гетьмана Богдана Хмельницького. Скульптура виглядає гармонійно з будь-якого ракурсу, з будь-якої місця Софійської площі. Вона має виразні риси та наділена надзвичайною експресивністю. Існують й інші чутки, що Хмельницький погрожує в бік Москви, але експерти стверджують, що такого ніколи не було. Окрім пам'ятника, був створений ще й постамент зі словами про неподільну Росію, але пізніше його замінили. Тепер там можна побачити напис: «Богдан Хмельницький. 1888». Пам'ятник виготовлений з ретельно опрацьованими найдрібнішими деталями, що показують мужній образ великого гетьмана.
- Подібні пам'ятники встановлені у таких українських містах, як: Донецьк, Дніпро, Хмельницький, Сімферополь та інші.

Історична вправа

Серед пропонованих тверджень є правильні й помилкові. Позначте правильне твердження знаком «+», а помилкове знаком «-»

- 1) Однією з причин Національно-визвольної війни було насильницьке окатоличення населення.
- 2) Національно-визвольна війна розпочалась в 1645 р.
- 3) Головною рушійною силою у війні виступило селянство, а політичною силою і лідером – козацтво.
- 4) Б. Хмельницький був вихідцем із родини священика.
- 5) Союзниками українців були татари.
- 6) Б. Хмельницький ніколи не був у турецькому полоні.
- 7) У січні 1648 р. Б. Хмельницький очолив Національно-визвольну війну.
- 8) Б. Хмельницький не мав освіти.

Узагальнення матеріалу

1. Дайте відповіді на питання: Хто брав участь у Визвольній війні? Чи весь народ, чи лише його частина? Чому цю війну називають визвольною?
2. Прослухайте повідомлення про Богдана Хмельницького. Дайте відповіді на запитання: Що спонукало Богдана Хмельницького розпочати боротьбу проти поляків?
3. Розгляньте малюнки на С. 125 вашого підручника і С. 17 в атласі. Що зображено на них? До якого часу ми можемо віднести зображені події? Чому? Що спільного між цими двома малюнками?
4. Розв'яжіть історичну задачу.
Під час розкопок у Берестечку вчені знайшли безліч предметів козацького побуту, козацькі шаблі, селянську зброю — вили, шапки, поламани вози, залишки коней, багато мечів та стріл з польськими написами. Як називають вчених, що проводять розкопки? Про що свідчили ці знахідки?

Підсумок уроку

- Дидактична гра «Три речення».
Передати зміст розглянутого матеріалу трьома реченнями. Перемагає той, у кого ці речення будуть найкоротшими і найточніше відбиватимуть зміст уроку.

Підсумок уроку

- На вільних степових землях наприкінці XV ст. виникає когорта воїнів-українців, які творять свою демократичну республіку - Запорозьку Січ, стають мужніми захисникам прав, свобод, віри поневоленого чужинцями свого народу, очоливши Національно- визвольну війну українського народу середини XVII ст., висунувши зі своїх лав видатних українських державників, що прагнули утвердити українську державу - Гетьманщину, пам'ять про яких народ зберігав, зберігає і зберігатиме у піснях, легендах, традиціях, монументах, музеях.

Домашнє завдання

- 1. Опрацювати §12
- 2. Творчі завдання
- 1) Складіть кросворд на десять слів за темою уроку.
- 2) Намалюйте запорозького козака.